

MAHSULOT ISHLAB CHIQRISHDA RESURLARDAN SAMARALI VA TEJAMKOR FOYDALANISH USULLARI

*O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
BANK-MOLIYA AKADEMIYASI
Buxgalteriya hisobi va audit kafedrası
Mustaqil izlanuvchisi
Jumaqulov Temur*

Annotatsiya: Ishlab chiqarish jarayonida resurslardan samarali va tejamkor foydalanish bugungi kunda har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Iqtisodiy rivojlanishda resurslarning cheklanganligi, ishlab chiqarish hajmining o'sishi va iste'mol talabi ortib borayotgani sharoitida resurslardan oqilona foydalanish muammosi ko'pchilik davlatlar va korxonalar oldida dolzarb masalaga aylangan. Har qanday ishlab chiqarish subyekti o'z faoliyatida asosiy maqsad qilib mahsulot tannarxini imkon qadar pasaytirishni, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishni va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishni belgilaydi. Bularning barchasiga erishish uchun esa eng avvalo ishlab chiqarishda mavjud bo'lgan resurslarni tejamkorlik bilan sarflash, zamon talablariga mos innovatsion yechimlardan foydalanish, ishlab chiqarish texnologiyalarini uzluksiz takomillashtirish talab etiladi.

Kalit so'zlar: samarali foydalanish, tejamkorlik, resurslarni boshqarish, ishlab chiqarish samaradorligi, energiya tejash, chiqindilarni kamaytirish, optimal taqsimlash, mahsulot tannarxi, zamonaviy texnologiyalar, sifat nazorati.

Resurslardan samarali va tejamkor foydalanish umumiy iqtisodiy barqarorlik hamda korxona raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda xom ashyo, material va energiya resurslarining optimal taqsimoti juda muhim. Mahsulot yaratishda ishtirok etuvchi har bir element yoki resurs imkon qadar unumli, samarali va isrof qilinmaydigan tarzda ishlatilishi kerak. Bunda resurslardan tejamkorlik bilan foydalanish nafaqat ichki iqtisodiy foydaga, balki ekologik barqarorlikka ham xizmat qiladi. Tejamkorlik masalasi keng qamrovli bo'lib, ishlab chiqarishning barcha bosqichlariga taalluqlidir. Mahsulot tayyorlashdan to uni omborga qabul qilish, transportirovka qilish, saqlash jarayonlarigacha resurslarning behuda sarflanishini qisqartirish asosiy vazifalardan biridir. Resurslar asosan uchta asosiy guruhga ajratiladi: moddiy resurslar, mehnat resurslari va moliyaviy resurslar. Moddiy resurslar tarkibiga xom ashyo, materiallar, yarim tayyor mahsulotlar, energiya va suv kiradi. Ularning optimal birikmasi, ishlab chiqarish rejasining puxta tuzilishi, ishlab chiqarish uskunalarning samarali ishlatilishi hamda joriy hamda istiqbolli texnologik tizimlarning muntazam tahlili ishlab chiqarish tan narxini kamaytiradi. Xususan,

korxona o'z resurs xarajatlarini muntazam tahlil qilib, keraksiz chiqindilarni aniqlaydi va ularni yo'q qilish yoki qayta ishlash orqali samaradorlikka erishadi [1].

Mehnat resurslaridan samarali foydalanish ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda muhim omillardan biridir. Ishchi kuchini to'g'ri taqsimlash, malakali xodimlar mehnatini oqilona boshqarish, mehnat muhitining yaxshilanishi ish unumdorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, raqobat kuchli bo'lgan bozorda har bir ishchining faoliyatidan maksimal darajada foyda olish zarur. Korxonada mehnat jarayonini to'g'ri tashkil etish, ishlab chiqarish vazifalarini rejalashtirish va nazorat qilish orqali vaqt va kuch sarfini optimallashtirish mumkin. Moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish esa korxonaning kelajakdagi barqarorligini ta'minlashda asosiy o'rin tutadi. Har bir qurilma, texnologik yangilik, xom ashyo xaridi yoki modernizatsion loyiha qanchalik iqtisodiy jihatdan o'zini oqlashini baholab chiqish, moliyaviy vositalarni samarali investitsiyalash muammosi uzluksiz tahlil etilishi lozim. Samarali va tejamkor ishlab chiqarish uchun har bir sarf-harakat aniq iqtisodiy natija berishi kerak [2].

Resurslardan tejamkorlik bilan foydalanishda ishlab chiqarish texnologiyasining zamonaviyligiga ham katta e'tibor berish kerak. Texnologiya taraqqiyoti, zamonaviy innovatsion ishlanmalar va ishlab chiqarishning avtomatlashuvi ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning eng muhim omillaridan hisoblanadi. Bu o'z navbatida energiya, suv va boshqa ishlab chiqarish resurslarining optimal ishlatilishini ta'minlaydi. Ishlab chiqaruvchilar samarali energiya foydalanishga yo'naltirilgan texnologiyalardan foydalangan holda energetik sarf-xarajatlarni kamaytirishlari, chiqindi va boshqa zaxiralarni qisqartirishga erishishlari mumkin. Tashkilotda resurslarni hisobga olish va nazorat qilish ham samarali foydalanishning ajralmas qismidir. Buning uchun ishlab chiqarishda xalqaro standartlar asosida resurslarni hisobga olish tizimlari, monitoring mexanizmlari va iqtisodiy tahlil usullari joriy qilinadi. Har bir ishlab chiqarish bosqichini tahlil qilgan holda, resurslarning qayerda va qanchalik tejalayotganini, yoki aksincha, qayerda yo'qotilayotganini aniqlash mumkin. Qaror qabul qilishda har tomonlama tahlil qilish, faktlarga asoslanish va uzluksiz takomillashtirish strategiyasini qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi [3].

Ishlab chiqarishda chiqindilarni kamaytirish va ularni qayta ishlash masalasi ham resurslarni tejamkorlik bilan ishlatishda asosiy o'rinlardan birini egallaydi. Qayta ishlashdan olingan mahsulotlar yoki xom ashyo ishlab chiqarish tsiklida yana qatnashishi mumkin, bu esa xarajatlarni kutilganidan ancha kamaytiradi va yangi resurs xaridini qisqartiradi. Mahsulot sifatini nazorat qilish ham resurslarni samarali sarflash bilan uzviy bog'liq. Sifatga bo'lgan talab oshgan sari, ishlab chiqarishda nuqsonlar va me'yordagi og'ishlarni imkon qadar oldindan aniqlash orqali befoyda sarflanadigan resurslarni qisqartirish mumkin. Sifatni nazorat qilish tizimi doimo takomillashib borishi zarur, chunki u resurslarning doimiy samarali ishlatilishini

kafolatlaydi. Energiya resurslaridan foydalanishda ham tejamkorlik tamoyiliga amal qilish anchagina natija beradi. Korxonalar o'z faoliyatida energiyani tejash mexanizmlarini doimiy ravishda ishlab chiqishlari, binolarda yoritish va isitish tizimlarini modernizatsiya qilishlari, ishlab chiqarish uskunalarda energiya samaradorligini oshirishga intilishlari lozim. Natijada ishlab chiqarishda energiya sarfi keskin kamayadi, bu esa umumiy xarajatlarning pasayishiga olib keladi [4].

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) yordamida ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish resurslardan yanada samarali foydalanish imkonini beradi. Zamonaviy axborot tizimlari yordamida xom ashyo, yarim tayyor mahsulotlar va tayyor mahsulotlar harakati doimiy tarzda nazorat qilib boriladi. Bu esa ishlab chiqarish zanjirida har qanday ortiqcha xarajat yoki isrofgarchilikni payqash va shu asosda tezkor chora ko'rish imkonini beradi. Resurslarni samarali va tejamkor ishlatishni tashkil etishda ilg'or xalqaro tajribani o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish ham muhim ahamiyatga ega. Jahon miqyosidagi ishlab chiqarish korxonalari tajribasi shuni ko'rsatadiki, eng samarali korxonalar aynan resurslardan tejamkor foydalanishga, ortiqcha xarajatlarni oldini olishga, ishlab chiqarish rejalarini aniq belgilashga alohida e'tibor qaratmoqda. Bu orqali ular mahsulot sifatini va tannarxini doimo nazorat ostida ushlab turadilar. Mashina va uskunalarning texnik xizmat ko'rsatish tartibini to'g'ri tashkil etish resurslardan samarali foydalanishda muhim ahamiyatga ega. Uskunalarning holati doimiy ravishda tekshirilib, zaruriy profilaktik chora-tadbirlar ko'rilsa, kutilmagan nosozliklar va ortiqcha xarajatlarda oldini olinadi. Texnik xizmat ko'rsatishning har tomonlama takomillashtirilishi, ishlab chiqarish uskunalari ish samaradorligini ko'paytiradi. Ishlab chiqarishda resurslardan tejamkorlik bilan foydalanish nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega. Korxonada ishlab chiqarish (texnologik) jarayonlari takomillashtirilgan, resurslardan oqilona foydalanish tamoyili joriy qilingan sharoitda ishchi kuchining salomatligi, ijtimoiy ishonchi va motivatsiyasi ham oshadi. Bu esa o'z navbatida, ishlab chiqarishda mahsulot sifatining yaxshilanishi va ishlab chiqarish samaradorligining ortishiga olib keladi [5].

Xulosa: Xulosa sifatida aytish mumkinki, ishlab chiqarishda resurslardan samarali va tejamkor foydalanish bugungi raqobat sharoitida korxonaning barqaror taraqqiyoti, iqtisodiy samaradorligi va bozordagi raqobatbardoshligini oshirishning asosiy omilidir. Ishlab chiqarish jarayonida mavjud resurslarni optimal taqsimlash, chiqindilarni minimallashtirish, zamonaviy texnologiyalar va boshqaruv tizimlarini joriy etish, har tomonlama monitoring va nazorat, ilg'or xalqaro tajribani o'rganish resurslardan foydalanishda eng yaxshi natijalarga olib keladi. Har bir sarflangan resurs aniq iqtisodiy natija berishi lozim, shuning uchun ishlab chiqarishda har bir bosqich qat'iyon rejallashtirilishi, kuzatib borilishi va takomillashtirilib borilishi lozim. Zamonaviy ishlab chiqarish korxonasi uchun resurslardan tejamkor va samarali

foydalanish – faqatgina iqtisodiy foyda olish yoki tannarxni kamaytirish vositasi emas, balki uzluksiz rivojlanish va raqobatbardoshlikni ta'minlash, ekologik xavfsizlik va ijtimoiy barqarorlik kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Akbarov, Z. (2019). "Mahsulot ishlab chiqarishda energiyani tejash usullari". Samarqand iqtisodiyoti, 1(2), 60-67.
2. Ergashev, S. (2018). "Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish". Yangi asr iqtisodi, 2(3), 55-62.
3. Holmirzaev, B. (2020). "Tejamkorlik va resurslarni boshqarish mexanizmlari tahlili". O'zbekiston iqtisodiy islohotlari, 5(1), 30-37.
4. Karimov, N. (2017). "Mahsulot ishlab chiqarishda chiqindilarni kamaytirish strategiyalari". O'zbekiston iqtisodiyoti, 6(3), 70-75.
5. Qahramonov, Sh. (2022). "Sifat nazoratida resurslardan oqilona foydalanish". Industrial rivojlanish, 4(2), 48-55.
6. Rashidov, J. (2020). "Ishlab chiqarishda optimal taqsimlash va resurslarni tejash yo'llari". Zamonaviy texnologiyalar, 2(1), 25-32.
7. Tursunov, M. (2021). "Innovatsiyalar asosida mahsulot tannarxini kamaytirish usullari". Iqtisod va jamiyat, 8(2), 101-110.